

ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

Εισήγηση Δημητρίου Κ. Μπάκα στην εκδήλωση για Διεθνή Ημέρα Ειρήνης

Προοίμιο

Η Χερσόνησος της Κορέας είναι στην άλλη άκρη της Ασίας, τόσο μακριά. Και όμως καθημερινά το σπίτι όλων μας πλημμυρίζει από την αγωνία της επόμενης μέρας και της στιγμής ακόμη. Άθελα έρχεται στο νου του καθενός μας η κρίσιμη τελική φάση του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Ας φανταστούμε για λίγο τον Χίτλερ την ώρα που η χιονοστιβάδα τον έπνιγε από τη Ρωσία, οι συμμαχικές στρατιές είχαν φθάσει απ' έξω από το Βερολίνο και το καταφύγιό του το έζωνε όπως τα φίδια τον Λαοκόωντα το πύρινο ατσάλι των βομβών από τον αέρα και αναγκαζόταν να στέλνει τα δεκατετράχρονα παιδάκια να σταματήσουν με τις σφεντόνες τα άρματα με τις ερπύστριες. Τότε ας φανταστούμε εάν σήμερα θα ήμασταν εδώ να συζητάμε για Ειρήνη στον Κόσμο στην περίπτωση που ο Χίτλερ είχε στο οπλοστάσιό του ουράνιο, υδρογόνο και νετρόνιο!! Καλύτερα μη το σκεφτόμαστε καθόλου.

Και όμως αυτό το ανεπανόρθωτο μπορεί πια να γίνει ανά πάσα στιγμή. Φθάσαμε σε αυτό το απίθανο σημείο! Ένας άνθρωπος να αποφασίζει για την τύχη όλου του Πλανήτη μας, τη μοναδική Πατρίδα όλου του ανθρώπινου είδους! Η «πρόοδος και ανάπτυξη» πέτυχε και αυτό το αρνητικό θαύμα! Ο άνθρωπος πήρε την εντολή «αυξάνεσθε και πληθύνεσθε και κατακυριεύσετε την Γην» και εκείνος υλοποίησε ήδη την εντολή (*εάν του δόθηκε τέτοια εντολή ποτέ!!*). Η νοητική του ανάπτυξη ήταν εκείνη, που τον κατέστησε ικανό για τα πιο απίθανα καλά αλλά και τα πιο φοβερά δεινά.

Και εάν ένα τέτοιο οριστικό ολοκαύτωμα μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει ολίγες πιθανότητες είναι βέβαιο πια, ότι το μεγαλύτερο αλλά και **πιο απρόβλεπτο κακό** προκαλείται στον άνθρωπο όχι από τις φυσικές συνθήκες αλλά από τον ίδιο τον άνθρωπο. Άραγε υπάρχει κάποιος τρόπος να μειωθούν τα αίτια που αναπτύσσουν την κακότητα του ανθρώπου; «Ουδείς εκών κακός». Φαίνεται όμως ούτε και η γνώση του κακού είναι αρκετή να το μειώσει. Είναι πλέον αποδεχτό μόνον από την παιδεία, αναδύεται η **ανθρωπινότητα**. Η ποιότητα, δηλαδή, που μεταμορφώνει το ανθρώπινο ον σε άνθρωπο πραγματικό. Και το ερώτημα που άθελα έρχεται στα χείλη μας: μήπως πήραμε λάθος δρόμο παιδείας; Μήπως απαιτείται μια κοπερνίκεια στροφή της ανθρώπινης καλλιέργειας; Ας πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά τους.

Εισαγωγή

Με τον όρο **ανάδυση** εννοούνται τα χαρακτηριστικά και οι ιδιότητες που προέρχονται από την αλληλεπίδραση της οργανωτικής σύνθεσης ενός συνόλου. Δεν ανάγονται, αποκλειστικά, στα χαρακτηριστικά των μεμονωμένων

συστατικών. Είναι ανώτερες ποιότητες, που μπορούν να αναδρούν στα συστατικά προσδίδοντάς τους ιδιότητες του όλου. Δεν είναι επιφαινόμενα, ούτε εποικοδομήματα.¹

Η **καλοσύνη** και η **κακότητα**, ως ανθρώπινα φαινόμενα, είναι αναδύσεις που οφείλονται στον τρόπο που αλληλοαναδρούν τα θετικά και αρνητικά συναισθήματα. Άρχοντας του Κακού δεν υπάρχει, αλλά είναι σύμβολο της ανθρώπινης κακότητας. Το καλό και κακό οφείλονται στον τρόπο που **σκέφτονται, συναισθάνονται και πράττουν** οι άνθρωποι. Δεν μπορούν να ορισθούν μονοσήμαντα. Μόνον η **υπερβολή** και η **έλλειψη** αντικειμενικά παράγουν **πάντοτε κακό**. Τα υπόλοιπα είδη κακών έχουν μια σχετικότητα που εξαρτάται από το επίπεδο που θεωρείται ένα γεγονός. Κάθε ανθρώπινη υπερβολή οδηγεί σε μια ύβρη. Κάθε έλλειψη προκαλεί πόνο και δυστυχία. Η πλεονεξία πχ σπρώχνει στην επιβολή και αδικία που καθίστανται πηγές **φανατισμού και μίσους**. Υπάρχει ένα λεπτό όριο άριστης σύνθεσης για ανάδυση του **αγαθού**. Το άριστο μέτρο, όπου επιτυγχάνονται συνθήκες **διακριτής ισορροπίας**.

Συνοπτικά ο σύγχρονος κόσμος μας

Ζούμε στην εποχή της υπερ-πολυπλοκότητας. Δεν υπάρχει ένα μόνο ζωτικό πρόβλημα, αλλά πολλά ζωτικά προβλήματα που προκαλούν μια αφάνταστη πολυπλοκότητα σχέσεων, από την οποία αναδύονται ανταγωνισμοί, κρίσεις ανεξέλεγκτες που ανατροφοδοτούνται διαρκώς. Το παρόν καθίσταται απατηλό, η πραγματικότητα αβέβαιη, το μέλλον ασύλληπτο και η περιπέτεια του ανθρώπου μάλλον άγνωστη. Ο Κόσμος μεταβάλλεται από εύτακτο όλο σε μια κατάσταση εντροπίας.

Επικρατεί μία γενικευμένη άποψη, ότι τα νήματα στον Πλανήτη τα κινεί μια καπιταλιστική δυναμική ενός παγκοσμιοποιημένου **φιλελευθερισμού**. Ένας μηχανικός τερακινητήρας: **επιστήμη-τεχνική-οικονομία-βιομηχανία** με μόνο καύσιμο το εμπορικό κέρδος! Και όμως ο Κόσμος μας εμπεριέχει πολλές ανθρώπινες άρρητες, ακόμη και μυθολογικές διαστάσεις. Ένα ασύλληπτο νοητικά πολύπλοκο πλέγμα εμπορικών αλλά και ατομικών και κοινωνικών εξελίξεων οδηγεί προς κάποια πορεία τον Πλανήτη μας γεμάτη αβεβαιότητες. Όχι σε σταθερή τροχιά προόδου, αλλά σε ένα δρόμο ασαφή και ταλαντευόμενο ανάμεσα στο καλύτερο και το χειρότερο, το αναγκαίο και το εκούσιο.

---

¹ Είναι αποτελέσματα όχι μόνο γραμμικών αλλά ολογραμμικών μεταβολών. Κανένα συστατικό δεν κυριαρχεί, αλλά συμμετέχει αναλογικά σε ελεύθερη σύνθεση. Όταν το κάθε συστατικό έχει τη σωστή αναλογία έχουμε αρμονική σύνθεση με άριστα αποτελέσματα. Άρωμα και ευαρέσκεια αναδύονται από την αρμονία. Η δυσοσμία και ο αφόρητος θόρυβος κυριαρχούν σε περίπτωση αταξίας. Παραδείγματα αρμονικής ανάδυσης θα μας πείσουν για την αξία τους: Η μοσχοβολιά, η γλυκιά ευωδία, το ανάβλυσμα ενός λουλουδιού. Η υπέροχη μελωδία μιας μουσικής σύνθεσης. Η μαγεία που εκπέμπουν τα χρώματα ενός ωραίου πίνακα ζωγραφικής.

Η αύρα που εκπέμπει μια προσωπικότητα με ευγένεια και σοφία. Η ωραιότητα που μας γοητεύει χωρίς να προκαλεί. Ο **πολιτισμός, η κουλτούρα, η ανάπτυξη** ενός λαού, η **παιδεία**, το πνεύμα κοκ

Οι ασύλληπτες σε όγκο γνώσεις και ειδικά οι τεχνολογικές εφαρμογές, παράλληλα με τα άπειρα αγαθά που μας προσφέρουν, προκαλούν μια πολλαπλότητα, που δεν μπορεί να παρακολουθήσει εύκολα ο ανθρώπινος εγκέφαλος. Ο περασμένος αιώνας, επιστημονικά πλέον, μας κληρονόμησε, ότι η όλη αλήθεια, ως απόλυτο μέγεθος είναι ασύλληπτη από τον ανθρώπινο νου (θεώρημα Gödel). Όταν, όμως, η αλήθεια, όπως και το κάλλος και το αγαθό μένουν αντικειμενικά απροσδιόριστα είναι μοιραίο να είναι επισφαλείς οι **πεποιθήσεις** και τα **πιστεύω** μας, που στηρίζονται σε αυτά. Προκαλούνται ψευδαισθήσεις και λάθη. Διαψεύδονται οι εκτιμήσεις και οι ελπίδες μας. Απογοήτευση φόβος και τρόμος μας καταλαμβάνουν. Περιπλανιόμαστε σε ωκεανούς αβεβαιότητας με ελάχιστα πελάγη βεβαιότητας.

Η θεοποίηση του χρήματος και η εμπορευματοποίηση των πάντων σε συνδυασμό με μια ανελέητη υπερβολή σε όλα και για όλα, προκάλεσαν στη ζωή μας αβάστακτες ωμότητες. Ο άνθρωπος κινδυνεύει να καταστεί ένας απλός αριθμός, πράγμα, εμπόρευμα. Ένα είδος υπό εξαφάνιση! Η πιο οικτρή τραγωδία είναι, ότι ενώ τα πάντα γίνονται για το καλό του ανθρώπου, εκείνος κατέστη το **πρώτο θύμα**. Καταιγισμός πληροφοριών με ωραίο περιτύλιγμα και με πρόφαση το δικό μας καλό περιέχουν μέρος της αλήθειας, ενώ υστερόβουλα αποκρύπτεται ο απώτερος σκοπός, που είναι να γίνει ο άνθρωπος έρμαιο και άβουλο πλάσμα. Ένας πελάτης, ένας καταναλωτής ή ένας φοβισμένος οπαδός. Ένα συνονθύλευμα γνώμών επηρεάζει σε ανεξέλεγκτο βαθμό τη διαμόρφωση της **νοοτροπίας** μας. Έχουμε την ψευδαίσθηση ότι είμαστε ενημερωμένοι και την πεποίθηση ότι ενεργούμε με την δική μας «ελεύθερη επιλογή», αλλά στην πραγματικότητα δρούμε καθ' υπαγόρευση. Σύντομα απογοητευόμαστε και τότε μας φταίνε όλοι και όλα. Με αυθαίρετη αναγωγή συμπεραίνουμε ότι όλοι είναι ψεύτες. Οι άλλοι είναι υπεύθυνοι. Χάνεται η εμπιστοσύνη και γκρεμίζεται το όλο οικοδόμημα των αξιών μας.

Παιδεία του μέλλοντος

Η παιδεία οφείλει να αντιμετωπίσει ποικίλες προκλήσεις ,επιγραμματικά:

- Τη ροπή της γνώσης προς το λάθος και τη σύγχυση που προκαλούν οι διϋσμοί.
- Την εξειδίκευση που μας καθιστά δυσδιάκριτους τους δεσμούς των μερών με τις ολότητες.
- Τη μεγάλη ασάφεια ως προς την έννοια άνθρωπος-πρόσωπο.
- Την πλανητική αγωγή του πολίτη ήτοι την πολιτειότητα (citizenship).
- Το έλλειμμα της **κατανόησης**, ως μέσο επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων. Που προκαλεί συνήθως τις βαρβαρότητες.
- Την καλλιέργεια ανθρώπινης ηθικής **αρμοστικότητας**.

Σχολιασμός και συμπεράσματα

Η ζωή μάς διδάσκει ότι δεν ευδοκιμεί ο πλέον ισχυρός, αλλά εκείνος που αναπτύσσει καλύτερη **αρμοστικότητα(fitness)**, ήτοι την **ικανότητα(αρετή) της δημιουργικής άρμοσης**, στις συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες.

Τα πάντα στη φύση και στις ανθρώπινες σχέσεις βρίσκονται σε μια **κρίσιμη διακριτή μορφή ισορροπίας**. Η αρμοστικότητα του κάθε μέρους αλλά και ο τρόπος σύνδεσης εξασφαλίζουν τη σταθερότητα και λειτουργικότητα του όλου. Η **άρθρωση** είναι ο ιδανικός δεσμός. Όχι η πάκτωση που συνιστά υπερβολή.

Ζούμε στη εποχή των δύο μεγάλων δεινών: του χάους της **υπερβολής** και του βάλτου της **έλλειψης**, που καιροφυλαχτούν εκατέρωθεν του **άριστου μέτρου**, το οποίο δίκην κορυφογραμμής είναι **δύσβατο**. **Κάθε αρετή συνιστά σύνθεση αντιθέσεων!** Δεν είναι δυνατόν να απαλειφθεί τελείως το κακό γιατί είναι συνυφασμένο με το καλό. Μπορούμε όμως να μη επιτρέψουμε να **θριαμβεύει** συνέχεια στις σχέσεις μας.

Η πολυπλοκότητα μετατρέπεται σε απλότητα μόνον όταν αναπτυχθεί ικανοποιητική αρμοστικότητα των μερών που συναποτελούν το όλο. Η φύση παρουσιάζει θαυμαστή ενότητα σε απέραντη πολυποικιλότητα, επειδή είναι πάντα αρμονικά **αυτοοργανούμενη** στη κρίσιμη φάση **της χρυσής αναλογίας**. Στον ανθρώπινο κόσμο η αρμονία επιτυγχάνεται με την καλλιέργεια των **αξιών** και **αρετών** με αφετηρία το πρώτο **χαμόγελο της μάνας** μας. Στερεώνονται μέσα στην **οικογένεια** και το **σχολείο**. Σφυρηλατούνται στο **κοινωνικό καμίνι** και παγιώνονται με την προσωπική μας δια βίου συμμετοχική διαδικασία της **αυτοπραγμάτωσης**.

Στο στίβο εμπέδωσης των αρετών δοξάζεται ο ρόλος **δασκάλου**. Όλοι μας είμαστε δάσκαλοι της ζωής, ως γονείς και ως μεγαλύτεροι. Η ελληνική γλώσσα διαθέτει τη μοναδική λέξη **διδάχος**, ήτοι αυτός, που διδάσκει με το **παράδειγμά του**.

Ο άνθρωπος με υπερβολή πάντα επιδίωξε την κάθε είδους **ισχύ**(υλική, εξουσίας και οικονομίας) και έδρεψε νίκες προσωρινές συνήθως. Δεν κατόρθωσε όμως με την δύναμη της ισχύος να δημιουργήσει συνθήκες διαρκούς ευδαιμονίας. Καμία επιβολή ισχύος δεν διήρκησε πολύ. Υπόψη ακόμη και ο χειρισμός της δύναμης της γνώσης, ειδικά σήμερα, γίνεται από κλειστά και όχι ανοιχτά κυκλώματα.

Μέσα στον υπέροχο Κόσμο της ζωής και του θανάτου μπορούμε να οργανώσουμε μια **ευκρασία για συνύπαρξη**. Μια οικοφωλεά θαλπωρής, γονιμότητας και ολβιότητας. Τα **έθνη** και τα **κράτη** αλλάζουν ρόλους αλλά παραμένουν ως απαραίτητα **ανθρώπινα οικοσυστήματα**, γιατί μόνον μέσα

στις μικροκοινωνίες (οικογένεια, φυλή...) η ψυχή μας βιώνει τον εαυτό της. Γι' αυτό πάντα θα υπάρχουν **Πατρίδες** και εάν ακόμη ο Πλανήτης ενοποιηθεί.

Για ένα βιώσιμο μέλλον απαιτείται μια υγιής κοινωνία που να καλλιεργεί τις πιο ευαίσθητες κοινωνικές αναδύσεις: **δημοκρατία, ισονομία, κοινωνική δικαιοσύνη, αρμονική συνύπαρξη ανθρώπων** αλλά και **περιβαλλοντική**.

Για να λειτουργήσει η δημοκρατική κοινωνία απαιτείται να δημιουργηθούν **πολίτες που θεωρούν το κοινό καλό ως δικό τους καθήκον και την ατομική ελευθερία ως υπόθεση όλων**. Αυτό επιτυγχάνεται μόνον με **την ολιστική παιδεία** και όχι απλά με **εκπαίδευση εργαλειοποίησης** κερδοσκοπικής προοπτικής.

Απαιτείται η δια βίου καλλιέργεια και αγωγή, που παράγει ανθρωπινότητα και αποσκοπεί στο **είναι** του ανθρώπου και όχι στο **έχειν**. Παιδεία που δεν έχει ως μόνο σκοπό την επιβίωση μέσα στον ανταγωνισμό, αλλά να προσφέρει και **ευχαρίστηση και ευδαιμονία**. Ήτοι πρέπει να είναι **ποιητική και δημιουργική** και προπαντός να αποπνέει **αισιόδοξο νόημα για την ανθρώπινη ζωή και ατομική πληρότητα !**

Επίλογος

Η αναγέννηση της κοινωνίας προϋποθέτει αναγέννηση του ατόμου. Βλέποντας πραγματούμενο, παρά τις όσες τεράστιες δυσκολίες, το πρωτόγνωρο **παράδειγμα εθελοντικής συνένωσης κρατών-εθνών** της Ευρώπης **ευελπιστούμε** για μια τέτοια αρμονική συνένωση όλου του Πλανήτη, όπου κάθε άνθρωπος, κάθε κοινότητα, κάθε λαός με ικανή αρμοστικότητα να είναι άξιο ισότιμο μέλος μιας παγκόσμιας διεθνούς κοινότητας. Ουτοπία θα πει κάποιος και απίθανο. Αλλά ο Κόσμος μας είναι γεμάτος απιθανότητες ! **απίθανες αναδύσεις είναι γη, η ζωή, ανθρώπινο πνεύμα...**

Αισιοδοξούμε ότι κάτι πιο καλό μπορεί να αναδυθεί στον Πλανήτη μας! Το καλό και το κακό εναλλάσσονται. Το ένα ανατροφοδοτεί το άλλο, αρκεί ο οργανισμός να είναι υγιής και **αυτοοργανούμενος**. Το ένα αναδεικνύεται όταν φαίνεται να κυριαρχεί το άλλο. Τώρα διαπιστώνουμε ότι μάλλον θριαμβεύει το κακό. Υπάρχουν μηνύματα ότι το καλό μπορεί να αναστρέψει την κατάσταση. ***Αλλοίμονο ένας homo demens να μπορεί να καταστρέψει, όχι άπαξ, αλλά πολλές φορές τον ωραιότερο Πλανήτη του Κόσμου και δισεκατομμύρια homo sapiens να το επιτρέψουν!! Το εμπόριο φέρνει πιο κοντά τους λαούς, η τεχνολογία διευκολύνει τη ζωή. Μη κρατικές πρωτοβουλίες αμβλύνουν την όλη οικτρή κατάσταση. Οι άνθρωποι αγαπούν τη ζωή!***

Μια **πολιτική πολιτισμού και παιδείας ανθρωποποίησης** είναι δυνατόν να απλωθεί στη γη και να συμβάλει στην άμβλυνση των υπερβολικών διαφορών αντιλήψεων και των υπερβολών, που προκαλούν τους διαχωρισμούς, φανατισμούς, συσπειρώσεις και απομονώσεις ατόμων και λαών. Τον

ανθρώπινο κόσμο συγκρατούν σε σχετική ισορροπία και αρμονία πέραν από την κάθε είδους ισχυρές δυνάμεις επιβολής και «ήπιες δυνάμεις». Οι αρετές, που με τη σοφή του εμπειρία προσδιόρισε ο άνθρωπος στην ιστορική διαδρομή του και τις οποίες δεν καλλιέργησε στο βαθμό που αξίζουν και ακριβώς γι' αυτό ζει ακόμη σε ένα χαοτικό περιβάλλον.

Αρχίζοντας, ενδεικτικά, από τις θεμελιώδεις αρετές, τη **φρόνηση**, το **θάρος**, τη **δικαιοσύνη** και τη **σωφροσύνη** να περάσουμε στις ηπιότερες την ανοχή, την ταπεινότητα, την αιδώ, την στοργή για να φθάνουμε στην συναρπαστικότερη ανάδυση του Κόσμου, του οποίου γεννήματα είμαστε όλοι οι άνθρωποι, την **αγάπη, η οποία συνιστά την αρμονική σύνθεση όλων**. Την αντιλαμβανόμαστε με όλες τις αισθήσεις μας και όμως δεν έχει συγκεκριμένη μορφή. Ως εάν μια άλλη «σκοτεινή ύλη» συγκρατεί την ανθρωπότητα. Η ελληνική γλώσσα έχει υπέροχα δώσει την απόλυτη διαβάθμιση: **έρωτας, φιλία, ελεήμων αγάπη, χωρίς όρους αγάπη, αγάπη της αγάπης**. Μέχρι και ο **Θεός Αγάπη ονομάστηκε**.

Ας αναβαθμίσουμε, λοιπόν, την εκπαίδευση που υπερφορτώνει το παιδί με ικανότητες για να βγει νικητής στον ανταγωνισμό σε παιδεία και αγωγή που οδηγεί το παιδί **έξω από τον εαυτό του και το παρακινεί να αυτοδομηθεί** και να νιώσει αυτοπραγμάτωση και ολβιότητα. Χωρίς να παραμελείται καθόλου η **εξειδικευμένη εκπαίδευση** να καλλιεργείται παράλληλα και η ολιστική παιδεία, που στην ουσία της είναι απλή (όχι απλοϊκή) παιδεία γιατί εναρμονίζει τις επιμέρους γνώσεις, αξίες και αρετές χωρίς μονομερείς υπερβολές. Έχει ως διαρκές πρόταγμα το ανθρώπινο **είναι** και την **αρμοστικότητα** των ανθρώπων και μπορεί να ανοίξει δρόμους στην συνύπαρξη όλων των λαών.

Και τότε η ειρήνη θα είναι πιο εγγυημένη και η ολβιότητα των λαών θα έχει περισσότερες πιθανότητες διάδοσης.

Εξαρτάται και από εμάς. Η δική μας συμμετοχή στη διάδοση της ολιστικής παιδείας όσο ελάχιστη και εάν είναι, μπορεί στη χαοτική κατάσταση που επικρατεί να επιφέρει ένα γενικότερο θετικό αποτέλεσμα.

Δεν ελπίζουμε σε έξωθεν συνδρομή, εάν ο καθένας δεν αναλάβει την ευθύνη του αναλογεί ως πολίτης και εμείς ως Έλληνες τις υποχρεώσεις μας για να είναι η Πατρίδα μας άξια της θέσης που της ανήκει στο Κόσμο.

Δημήτρης Κ. Μπάκας
21 Σεπ 2017